

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Агрономічний факультет

Кафедра суспільних наук

ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о. декана агрономічного
факультету

Гетьяна Гетьяна КЛИМЕНКО

«26» вересня 2023 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«ФІЛОСОФІЯ»

галузь знань	20 «Аграрні науки та продовольство»
спеціальність	203 «Садівництво, плодоовочівництво та виноградарство»
освітня програма	«Садівництво та виноградарство»
вид дисципліни	обов'язкова
мова навчання	українська
освітній ступінь	перший (бакалаврський)

Пролонговано: на 2024/2025 н. р., протокол №__ від “__” _____ 2024 р.
_____ підпис _____ ПІБ _____ 2024 р.

на 2025/2026 н. р., протокол №__ від “__” _____ 2025 р.
_____ підпис _____ ПІБ _____ 2025 р.

на 2026/2027 н. р., протокол №__ від “__” _____ 2026 р.
_____ підпис _____ ПІБ _____ 2026 р.

на 2027/2028 н. р., протокол №__ від “__” _____ 2027 р.
_____ підпис _____ ПІБ _____ 2027 р.

Житомир – 2023

Розробник: завідувач кафедри суспільних наук, доктор філософських наук, професор
МУЛЯР Володимир

УХВАЛЕНО

Завідувач кафедри

Муляр Володимир МУЛЯР
протокол № 1 від 28. 08. 2023 р.

ПОГОДЖЕНО

Гарант освітньої програми «Садівництво та
виноградарство»

Пелехата Наталія ПЕЛЕХАТА
«26» вересня 2023 р.

ПОГОДЖЕНО

Голова НМК агрономічного факультету

Кропивницький Руслан КРОПИВНИЦЬКИЙ
«26» вересня 2023 р.

1. Мета навчальної дисципліни

Метою навчальної дисципліни є формування у здобувачів вищої освіти таких компетентностей, як здатність вчитися, засвоювати та застосовувати набуті знання, здатність до гнучкого, логічно коректного мислення, здатність до аналізу та синтезу як інструментів виявлення проблем, їх розв'язання на основі логічної аргументації, здатність працювати самостійно та в команді, планувати і керувати своїм часом, виявляти ініціативу і підприємливість, здатність бути критичним і самокритичним та діяти на основі етичних міркувань.

2. Обсяг навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма	заочна форма
Кількість кредитів – 4	Галузь знань 20 “Аграрні науки та продовольство”		
Модулів – 1	Спеціальність 203 “Садівництво та виноградарство»	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		2-й	2-й
		Семестр	
Загальна кількість годин – 120		3-й	3-й
		Лекції	
		20 год.	4
		Практичні	
		28 год.	8
			-
		Самостійна робота	
		72 год.	108
		:	
		Вид контролю:	
		іспит	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3 самостійна робота студента – 4,5	Освітній ступінь: бакалавр		

3. Передумови для вивчення дисципліни

Попередні вимоги до опанування або вибору навчальної дисципліни:

Знати:

- зміст дисципліни всесвітньої історії, історії України, культури світу та України;
- початкові теоретичні положення про світ як феномен, його будову та закони розвитку;
- початкові теоретичні положення про людину як біосоціальну істоту, об'єктивні та суб'єктивні фактори її буття, духовний світ та призначення;
- початкові уявлення про методологію аналізу явищ світу.

Вміти:

- робити початковий аналіз суспільних процесів, функціонування сучасного світу в цілому;
- застосовувати початкові знання методології аналізу явищ світу;
- виявляти здатність орієнтуватися у складних процесах сучасного світу;
- виявляти початкові здібності наукового аналізу людського буття, формування відповідного світогляду.

4. Результати навчання за дисципліною

Шифр	Результат навчання
РН01	Аналізувати основні етапи і закономірності історичного розвитку для формування громадянської позиції.
РН02	Прагнути до самоорганізації та самоосвіти.
РН03	Обговорювати і пояснювати основи, що сприяють розвитку загальної політичної культури та активності, формуванню національної гідності й патріотизму, соціалізації особистості, схильності до етичних цінностей, знань з економіки й права.

5. Співвідношення результатів навчання дисципліни із програмними результатами

Компетентності	Результати навчання		
	РН01	РН02	РН03
ЗК01	+	+	
ЗК02	+	+	+
ЗК03	+	+	+

ЗК1. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК02. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК03. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

6. Критерії оцінювання результатів навчання

Система оцінювання навчальних досягнень студентів

Вид заняття	Максимальна кількість балів за одиницю	Модуль 1	
		Кількість одиниць	Максимальна кількість балів
Лекції	1	10	10
Семінарські заняття	1	14	14
Самостійна робота	12	1	12
Модульна контрольна робота*	12	2	24
Індивідуальні завдання			
Разом:		-	60

*На модульні контрольні роботи передбачити кількість балів, яка складає не менше 20% від максимальної кількості балів, які студент може отримати під час поточного контролю за накопичувальною системою (60 балів).

Порогові рівні оцінок за результатами навчання

Шифр результату навчання	Вид заняття	Мінімальна кількість балів (репродуктивний рівень)**	Максимальна кількість балів (творчий рівень)
РН1,РН2	Лк 1, Лк 2, Пр 1-5, Ср 1-Ср 2	10,5	17,5
РН1, РН3	Лк 3, Лк 4, Лк 5, Пр 6-14	8,0	15
РН1, РН3	Лк 6-10, Інд.з.	10,5	15,5
РН1, РН3	МКР1,	7	12
Разом:		36	60

**Мінімальний пороговий рівень оцінки визначається тим, що студент має певні знання, передбачені в робочій програмі навчальної дисципліни, володіє основними положеннями, що вивчаються на рівні, який визначається як мінімально допустимий. З використанням основних теоретичних положень, студент з труднощами пояснює правила вирішення практичних/ розрахункових завдань дисципліни. Виконання практичних/ лабораторних/ контрольних/ індивідуальних завдань, курсового проекту/роботи значно формалізовано: є відповідність алгоритму, але відсутнє глибоке розуміння роботи та взаємозв'язків з іншими дисциплінами.

Максимальна кількість балів становить 60. Мінімальна кількість балів, набраних студентом, складає 60% від максимальної кількості балів, отриманих під час вивчення дисципліни – 36 балів.

7. Засоби оцінювання результатів навчання

Підсумковий контроль результатів навчання та компетентностей студентів з навчальної дисципліни здійснюється на підставі проведення семестрового екзамену у формі тестування. Екзаменаційні тести охоплюють програму навчальної дисципліни. Завданням екзамену є перевірка розуміння студентом програмного матеріалу в цілому, логіки та

взаємозв'язків між окремими розділами, здатності використання для вирішення практичних задач тощо. Тестові питання мають теоретичне та практичне спрямування, які передбачають вирішення типових професійних завдань фахівця на робочому місці та дозволяють діагностувати рівень підготовки студента і рівень його компетентності з навчальної дисципліни.

Студент не може бути допущений до складання екзамену, якщо кількість балів, одержаних за результатами перевірки успішності під час поточного та модульного контролю відповідно до змістового модуля впродовж семестру, в сумі не досягла 36 балів. Студента слід вважати атестованим, якщо сума балів, одержаних за результатами підсумкової перевірки успішності, дорівнює 60.

Мінімально можлива кількість балів, отриманих студентом у випадку складання екзамену, дорівнює 24. Максимальна можлива кількість балів, отриманих на екзамені – 40.

Підсумкові бали за екзамен складаються із суми балів за відповіді на тестові питання, що округлені до цілого числа.

Підсумкова оцінка з дисципліни розраховується як сума балів, отриманих під час екзамену та балів, отриманих під час поточного контролю за накопичувальною системою.

8. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Історія філософії
<p>Філософія, її походження, проблематика та функції.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Сутність, структура і типологія світогляду. Особливості міфології як історично первинної форми світогляду. 2. Особливості філософії порівняно з іншими науками. Філософія як наука. 3. Роль філософії в житті людини і суспільства. Структура і функції філософського знання.
<p>Філософія Стародавнього світу.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Проблема «Схід-Захід» у сучасній філософії. 2. Ідейні витоки та основні філософські школи Стародавньої Індії. 3. Особливості філософії Стародавнього Китаю. 4. Розвиток натурфілософії Еллади. 5. Ідеї та представники класичного періоду античної філософії: софісти, Сократ, Платон, Аристотель. 6. Загальні риси та провідні школи філософії доби еллінізму.
<p>Середньовічна філософія.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Зміна парадигми філософського мислення при переході від Античності до Середньовіччя. 2. Філософія періоду патристики. Августин Блаженний. 3. Середньовічна схоластика. Проблема універсалій. Тома Аквінський.
<p>Філософія епохи Відродження.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Поняття Відродження і провідні напрями ренесансного філософствування. 2. Натурфілософія Ренесансу.
<p>Філософія Нового часу.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Напрями філософії Нового часу: раціоналізм та емпіризм. 2. Основні ідеї філософії Просвітництва.
<p>Німецька класична філософія.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Діалектичний ідеалізм Г.В.Ф. Гегеля. 2. Зміст «антропологічного принципу» філософії Л.Фейєрбаха. 3. Філософські погляди К.Маркса і Ф.Енгельса.
<p>Історія сучасної західної філософії.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Порівняльна характеристика вихідних ідей класичної та некласичної філософії. 2. Ірраціональні тенденції в європейській філософії XIX ст.. С.К'єркегор, А.Шопенгауер, Ф.Ніцше. 3. Напрями сцієнтистської філософії XIX – XX ст.: позитивізм, неопозитивізм.

4. Напрями антропологічного спрямування у філософії ХХ ст.: екзистенціалізм, фрейдизм, філософська антропологія, персоналізм. 5. Основні напрями релігійної філософії.
Українська філософія. 1. Філософські ідеї в культурі Київської Русі. 2. Українська філософська думка XV-XVII ст. 3. Філософія Києво-Могилянської академії. 4. Філософія Г.С.Сковороди.
Змістовий модуль 2. Основні проблеми філософії
Філософська онтологія: проблема буття. 1. Поняття буття у філософії. 2. Найзагальніші характеристики буття: рух, простір і час. 3. Проблема матеріального.
Духовні виміри буття. Свідомість. 1. Співвідношення понять дух-душа-духовність. 2. Свідомість та її суттєві ознаки. Проблема походження свідомості. 3. Природа ідеального. Свідомість і мова.
Філософія пізнання. 1. Пізнання як предмет філософського аналізу. Об'єкт і суб'єкт пізнання. 2. Чуттєвий рівень пізнання, його форми та особливості. 3. Раціональний рівень пізнання, його форми. 4. Проблема істини. 5. Діалектика, основні принципи, закони, категорії. 6. Методи і форми наукового пізнання.
Соціальна філософія: людина та історичний процес. 1. Суспільство як об'єкт філософського осмислення. 2. Природні умови суспільного буття. 3. Демографічні чинники суспільного буття. Закон Мальтуса. 4. Матеріальні основи розвитку суспільства. 5. Соціальна структура суспільства. 6. Політична система суспільства.
Культура та цивілізація. 1. Поняття культури та її ознаки. Світова культура та національні культури. 2. Поняття та ознаки цивілізації. Суперечливий характер взаємодії культури та цивілізації. 3. Глобальні проблеми сучасної цивілізації та можливі шляхи їх розвитку розв'язання.

9. Теми лекцій

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна форма	заочна форма
Змістовий модуль 1. Історія філософії			
1.	Філософія, її походження, проблематика та функції.	2	2
2.	Філософія Стародавнього світу.	2	-
3.	Середньовічна філософія.	2	-
4.	Філософія епохи Відродження.	1	-
5.	Філософія Нового часу.	2	-
6.	Німецька класична філософія.	1	-
7.	Історія сучасної західної філософії.	2	-
8.	Українська філософія.	-	-
Змістовий модуль 2. Основні проблеми філософії			

9.	Філософська онтологія: проблема буття.	2	-
10.	Духовні виміри буття. Свідомість.	2	-
11.	Філософія пізнання.	2	
12.	Соціальна філософія: людина та історичний процес.	2	2-
13.	Культура та цивілізація.	-	
	Разом	20	4

10. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна форма	заочна форма
Змістовий модуль 1 Історія філософії			
1.	Філософія, її походження, проблематика та функції.	2	2
2.	Філософія Стародавнього світу.	2	
3.	Середньовічна філософія.	2	-
4.	Філософія епохи Відродження.	2	-
5.	Філософія Нового часу.	2	-
6.	Німецька класична філософія.	2	-
7.	Історія сучасної західної філософії.	2	2
8.	Українська філософія.	2	-
Змістовий модуль 2. Основні проблеми філософії			
1.	Філософська онтологія: проблема буття.	2	
2.	Духовні виміри буття. Свідомість.	2	
3.	Філософія пізнання.	2	2-
4.	Соціальна філософія: людина та історичний процес.	4	2-
5.	Культура та цивілізація.	2	-
	Разом	28	8

11. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми, зміст	Кількість годин	
		денна форма	заочна форма
Змістовий модуль 1. Історія філософії			
1.	<u>Філософія, її походження, проблематика та функції.</u> Світогляд як духовно-практичний феномен. Його історичні типи. Предмет, природа і специфіка філософського знання.	6	9
2.	<u>Філософія Стародавнього світу.</u> Особливості східного та західного типів філософствування. Джерела, провідні ідеї та напрямки філософської думки Стародавньої Індії. Основні філософські школи Стародавнього Китаю. Загальна характеристика античної філософії. Класичний період античної філософії. Особливості філософії елінізму.	6	12
3.	<u>Середньовічна філософія.</u> Загальна характеристика середньовічної філософії. Філософські ідеї Августина Блаженного. Схоластика. Реформа Ф.Аквінського. Реалізм і номіналізм. Проблема універсалій.	4	9

4.	<u>Філософія епохи Відродження.</u> Загальна характеристика доби Ренесансу. Гуманізм. Натурфілософія. Пантеїзм Миколи Кузанського. Філософія Дж. Бруно.	4	9
5.	<u>Філософія Нового часу.</u> Наукова революція та її ознаки. Проблема методу пізнання. Концепції раціоналізму та емпіризму. Ф.Бекон та Р.Декарт.	4	9
6.	<u>Німецька класична філософія.</u> Критична філософія І.Канта. Діалектичний ідеалізм Гегеля. Антропологічний матеріалізм Фейєрбаха. Філософія марксизму.	4	9
7.	<u>Історія сучасної західної філософії.</u> Сцієнтизм у філософії ХІХ – ХХ ст. Ірраціоналістські тенденції в європейській філософії ХХ ст. Течії антропологічного спрямування (екзистенціалізм, фрейдизм, персоналізм, філософська антропологія). Культурологічні напрямки. Сучасна релігійна філософія.	4	9
8.	<u>Українська філософія.</u> Філософські ідеї в культурі Київської Русі. Українська філософія ХV – ХVІІ ст. Філософія в Києво-Могилянській академії. Життя та філософія Г.С.Сковороди.	4	5
Змістовий модуль 2.			
Основні проблеми філософії			
1.	<u>Філософська онтологія: проблема буття.</u> Проблема буття у філософії. Рух, простір і час як найзагальніші характеристики буття. Проблема первоначал світу (монізм, дуалізм). Матеріалізм та ідеалізм.	8	7
2.	<u>Духовні виміри буття. Свідомість.</u> Виникнення і сутність свідомості. Свідомість як ідеальна діяльність. Свідомість і мова. Структура і функції свідомості.	8	7
3.	<u>Філософія пізнання.</u> Пізнавальна діяльність. Співвідношення об'єкта і суб'єкта пізнання. Пізнання як складний і суперечливий процес відображення. Рівні пізнання та їх форми. Проблема істини (об'єктивна і суб'єктивна, абсолютна і відносна). Діалектика та її структура (принципи, закони, категорії). Поняття наукового методу (аналіз і синтез, індукція і дедукція, абстрагування тощо).	8	7
4.	<u>Соціальна філософія: людина та історичний процес.</u> Людина та історичний процес. Суспільство і природа. Історичні типи природокористування. Матеріальні та демографічні чинники розвитку суспільства. Соціальна структура суспільства. Політична система суспільства.	8	5
5.	<u>Культура та цивілізація.</u> Поняття культури та її ознаки. Поняття та ознаки цивілізації. Глобальні проблеми сучасної цивілізації.	4	2
.	Разом	72	108

12. Індивідуальні завдання

Виконати реферат на тему:

1. Світогляд і філософія: порівняльний аналіз.
2. Міфологія і філософія: єдність і відмінність.
3. Філософсько-світоглядне значення проблеми «Схід-Захід» в її сучасному осмисленні.
4. Давньоіндійська філософія і сучасність.
5. Даосизм і конфуціанство як течії розвитку філософії і культури стародавньої Індії.

6. Сучасна оцінка провідних ідей даосизму.
7. Умови та чинники формування античної філософії.
8. Значення ідей античної філософії для сучасної філософії та науки.
9. Платонівська «ідеальна держава» і сучасність.
10. Оцінка ролі софістів у розвитку античної філософії та культури: позитивне та негативне в їх діяльності.
11. Сократ: проблема людини та діалогічної природи філософського знання.
12. Порівняльна характеристика ідей Платона і Аристотеля.
13. Ідеї неоплатонізму і християнство.
14. Вплив античної філософії на розвиток української філософської думки та культури.
15. Порівняльний аналіз філософії Августина Блаженного і Фоми Аквінського.
16. Наука і релігія: протистояння і точки дотику.
17. Віра і знання: проблема розмежування в філософії Середньовіччя.
18. Схоластика і містика як провідні напрями середньовічної філософії: тотожне та відмінне.
19. Суперечливий характер соціально-культурних та духовних процесів європейського Відродження.
20. Вихідні ідеї «титанізму» та «фаустівського духу» в Європейському Відродженні.
21. Ідеї безконечності М. Кузанського і сучасні досягнення науки.
22. «Державець» Макіавеллі. Політика і мораль.
23. Проблема оцінки історичної ролі Відродження у розвитку європейської культури.
24. Вплив ідей італійського гуманізму на духовні процеси в Україні.
25. Сутність та причини утвердження механістичного світогляду в Європі Нового часу.
26. Принципи універсального сумніву Р. Декарта і сучасна наука.
27. Діяльність французьких енциклопедистів.
28. Проблема людини в філософії Просвітництва.
29. Ідеї Ж.-Ж. Руссо і сучасні проблеми екології.
30. Особливості та здобутки Німецької класичної філософії.
31. Ідея «коперніканського перевороту» у філософії І. Канта та її сучасне значення.
32. Етика І. Канта і сучасність.
33. Діалектика як тип світогляду у філософії Г. В. Ф. Гегеля.
34. Філософія Л. Фейєрбаха та її вплив на європейську філософію.
35. Марксистсько-ленінська філософія: міф чи реальність?
36. Класична і некласична європейська філософія і їх взаємні переваги і недоліки.
37. Людина як предмет філософії в раціоналістичних і ірраціоналістичних вченнях західноєвропейської філософії.
38. Філософські ідеї Ф. Ніцше та їх суперечливий вплив на громадську думку.
39. Основні етапи розвитку позитивістської філософії.
40. Вихідні ідеї фрейдизму та неофрейдизму, їх вплив на духовне життя 20 ст.
41. Еволюція релігійної філософії у 20 ст. та основні її напрями.
42. Місце філософії 20 ст. в історії європейської філософії.
43. Культура і цивілізація у філософії О. Шпенглера.
44. Культурологія у філософії 20 ст.: ідеї та представники.
45. Проблема людини та специфіки людського буття у філософській концепції Т. де Шардена.
46. Рух і розвиток в світлі теорії самоорганізації.
47. Вирішення проблеми буття в історії філософії: античній, середньовічній, новоевропейській.
48. Порівняльний аналіз основних концепцій походження свідомості.
49. Дао і Логос: діалог культур.
50. Співвідношення біологічного і соціального у походженні свідомості.
51. Масова свідомість: закономірності та деформації. Феномен натовпу.

52. Логіка та її предмет.
53. Поняття та їх різновиди.
54. Проблема класифікації понять.
55. Судження та умовиводи: їх види.
56. Загальна характеристика законів логіки.

13. Інструменти, обладнання та програмне забезпечення

Лекційні заняття проводяться в аудиторіях, обладнаних мультимедійними засобами, і передбачають використання презентацій

14. Рекомендовані джерела інформації

Основні:

1. Андрущенко В., Волинка Г., Мозгова Н. Філософія. Природа, проблематика, класичні розділи: навч. посіб. К.: Каравела, 2009. 368 с.
2. Бичко І., Табачковський В., Бичко А., Ярошовець В. Філософія. К.: Центр навчальної літератури, 2019. 648 с.
3. Волинка Г.І. Історія філософії. Підручник. 2015. К., 480 с.
4. Історія філософії: Підручник / Ярошовець В.І., Бичко І.В., Бугров В.А. та ін., за ред. В.І. Ярошовця. – Київ: ПАРАПАН, 2002, 774 с.
5. Касьян В. І. Філософія: Навчальний посібник. К., 2008. 347 с.
6. Надольний І. Ф., Андрущенко В. П., Бойченко І. В., Розумний В. П. Філософія: Навчальний посібник. К., 2011. 455 с.
7. Петрушенко В. Філософія. Львів, Львівська політехніка, 2019. 596с.
8. Причепій Є. М., Чекаль Л. А., Черній А. М. Філософія. Вид. 3-тє, стереот. К.: «Академвидав», 2009. 592 с.
9. Салій А.В. Історія філософії: навчальний посібник / Салій А.В., Зінченко Н.О., Біланов О.С. Вид 2-е, доповнене. Полтава: Дивосвіт, 2018. 192 с.
10. Сошніков А.О. Історія філософії: навчальний посібник для студентів всіх спеціальностей / А.О. Сошніков. Харків: Майдан, 2016. 162 с.
11. Філософія: [навч. посіб.] / Л. В. Губерський, І. Ф. Надольний, В. П. Андрущенко та ін.; за ред. І. Ф. Надольного. 7-ме вид., стер. К.: Вікар, 2005. 516 с.
12. Філософія: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / А. К. Бичко, І. В. Бичко [та ін.]; ред. В. І. Ярошовець. К.: Центр учбової літератури, 2010. 648 с.
13. Філософія: підручник / С. П. Щерба, О. А. Заглада. 7-е вид. Житомир: «Полісся», 2011. 547 с.
14. Філософія: підручник для студентів вищ. навч. закл. / Л. В. Губерський, В. П. Андрущенко, А. О. Баумейстер, І. С. Добронравова, В. В. Ільїн; за ред. Л. В. Губерський. Вид. 2-ге, перероб. і допов. Харків: Фоліо, 2018. 621 с.
15. Філософія: підручник для студентів вищих навчальних закладів / кол. авторів; за ред. Л. В. Губерського. Харків: Фоліо, 2013. 510 с.
16. Щерба С.П., Заглада О.А. Філософія: підручник. Житомир: Полісся, 2009. 548 с.

Допоміжні:

1. Гринів О. Історія української філософії. Львів: Тріада плюс, 2015. 302 с.
2. Історія філософії: від структуралізму до постмодернізму: підручник / за ред. В. І. Ярошовця. К., 2008. 361 с.
3. Історія філософії. Словник / За заг. ред. В.І. Ярошовця. Київ: Знання України, 2006. 1200 с.
4. Філософія: словник термінів та персоналій / В.С. Бліхар, М.А. Козловець, Л.В. Горохова, В.В. Федоренко, В. О. Федоренко. Київ:КВПЦ, 2020. 274 с.
5. Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення): навч. посіб. / за ред. акад. НАН України Л. В. Губерського. 2-ге вид. К.: Знання, 2012. 621 с.

6. Філософський словник / За ред. В.І Шинкарука. 2-е вид.,перероб. і доп. Київ: Голов.ред. УРЕ, 1986. 800 с.

7. Філософський енциклопедичний словник / Редкол.: В. Шинкарук (голова) та ін.); НАНУ, Інститут філософії ім. Г.С.Сковороди. К.: Абрис, 2002. 742 с.

8. Шевчук С.Ф., Мельничук В.В. Філософія: навчально-методичний посібник. Житомир: ЖНАЕУ, 2019.

15. Інформаційні ресурси

1. Сторінка кафедри суспільних наук, періодика, фонди на електронних носіях тощо, бібліотеки ЖНАЕУ, Житомирської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Олега Ольжича (<http://www.lib.zt.ua/>, 10014, м. Житомир, Новий бульвар, (0412) 37-84-33),

2. Університетський репозитарій ЖНАЕУ (наукові статті, автореферати дисертацій та дисертації, навчальні матеріали, студентські роботи, матеріали конференцій, комп'ютерні програми, статистичні матеріали).